

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА БАЗІ АНАЛІТИЧНИХ КОЕФІЦІЄНТІВ

An objective of the article is definition the nature and the essence of financial stability rating on the basis of analytical coefficients and the study of historical development and appearance reasons of this rating, as well as analysis of advantages and disadvantages of present methodologies, substantiation of the need for solving the problem, and requirements concerning the system of financial coefficients with relation to effectiveness of financial stability rating at the enterprise.

Головною проблемою ефективного функціонування підприємств України сьогодні є відсутність такої комплексної системи оцінки фінансової стійкості, яка б дійсно допомагала керівництву підприємства виявляти "больові точки" та приймати правильні управлінські рішення.

Для того щоб бути реалізованим у ході аналізу і контролю, поняття "фінансова стійкість" повинно бути формалізовано у вигляді системи показників. Саме вони є важливим інструментом оцінки, планування та управління діяльністю підприємств.

За останні роки питання оцінки фінансової стійкості підприємства знайшли своє відображення в роботах західних вчених — Лю Лі, Хелферта Е., Де Ковні Ш., Такі К., Роуза П. С., Уайтинга Д. П., українських і російських дослідників — Балабанової І. Т., Кизима М. О., Кондратьєва О. В., Маслеченкова Ю. С., Панової Г. С., Уткіна Е. А., Черкесова В. Е., Ширінської Е. Б.

У наукових колах України дослідження цієї проблеми висвітлені в роботах Коробова М. Я., Лапішко М. Л., Поддєрьогіна А. М. та ін.

Кожне економічне явище, кожен процес виражається не одним, не розрізненим, а цілим комплексом взаємопов'язаних показників, які використовуються як для оцінки результатів діяльності підприємств та їх структурних підрозділів, так і для регулювання процесів виробництва, розподілу та споживання.

Історія становлення аналізу фінансової стійкості за допомогою коефіцієнтів є досить тривалою. Ще Евклід за 300 років до нової ери згадував у своїх працях про подібний аналіз. Що ж стосується доповнень до цієї ідеї — оцінки фінансової стійкості, то, на думку більшості західних істориків, це сталося в другій половині XIX століття. Називають і дві основні причини. Першою причиною був швидкий розвиток корпорацій як основної форми організації бізнесу, в результаті чого сталося відокремлення функції володіння компанією від функції оперативного

управління нею. Другою причиною було посилення значимості фінансових інститутів, що відігравали ключову роль у забезпеченні компаній капіталом та поточними грошовими ресурсами, а також у фінансовому супроводі комерційних операцій. Таким чином, виникла потреба в розробці двох принципово різних груп показників. Показники першої групи призначалися для цілей оперативного управління і повинні були характеризувати рентабельність даного підприємства. Показники другої групи потрібні були, перш за все, для характеристики кредитоспроможності компанії.

У вітчизняній практиці оцінка фінансової стійкості підприємства за допомогою аналітичних коефіцієнтів почала поширюватися порівняно недавно — з початку 90-х років. Поштовхів до цього було декілька: посилення англо-американського впливу на процеси змін системи бухгалтерського обліку та аналізу, поширення перекладної літератури з питань обліку, аудиту та фінансового менеджменту, різке збільшення кількості самостійних підприємств, суттєве зростання невизначеності відносно фінансового стану діючих та потенційних контрагентів тощо. Не можна сказати, що підхід до аналізу майнового та фінансового стану за допомогою коефіцієнтів був чимось принципово новим для вітчизняної практики, однак певний елемент новизни був присутній і, більш того, інколи призводив до деяких непорозумінь щодо доцільності такого аналізу. Причин тому було декілька. По-перше, багато коефіцієнтів було взято із західної літератури без будь-яких коментарів або мінімальної інтерпретації до специфіки функціонування українських підприємств в дуже нестійкому економічному та політичному середовищах. По-друге, на відміну від західної практики, якій відомі десятки аналітичних коефіцієнтів, однак при проведенні реального аналізу вони відбираються в розрахунок на певне коло користувачів, вітчизняні аналітики найчастіше пропонують практикам розраховувати всі можливі коефіцієнти "загальним скопом", що нерідко призводить до множинності розрахунків та відсутності розуміння мети подібних розрахунків. По-третє, аналіз за допомогою коефіцієнтів завжди має на увазі їх порівняння. Аналітичні показники та коефіцієнти, що розглядаються ізольовано, "беззахисні", а часто і просто безглузді, вони набувають змісту лише в тому випадку, коли є можливість їх порівняння в просторово-часовому аспекті [1].

Слід звернути увагу на недоліки застосування такого аналізу, а саме — складність щодо остаточного висновку про стан підприємства, оскільки загальна картина за показниками часто неоднорідна. Так, якщо за одним параметром підприємство має досить непоганий вигляд, то за іншими може вражати своїми задовільними показниками. Це своєрідний дестабілізуючий фактор, який лише посилює суб'єктивність думки самого аналітика, тобто його схильність вважати певний параметр домінуючим або брати його до уваги меншою мірою.

Перевагами ж цього аналізу слід вважати його методологічну прозорість. Обрахунок вищенаведених показників не потребує спеціальних математичних знань, і будь-яка особа, що достатньою мірою володіє економічною термінологією, здатна розібратися у значенні показників. Ця простота робить прийом коефіцієнтів "наймасовішим". Інша сильна перевага цього підходу — велика інформаційна ємкість. Перелік показників за потребою дасть відповідь на питання майже з усіх аспектів діяльності підприємства. Особливо він цінний для його керівництва та внутрішнього контролю, оскільки регулярний та послідовний розгляд усіх характеристик дасть змогу ще на ранніх етапах виявити слабкі місця в діяльності підприємства і вчасно вжити необхідних заходів [2].

У внутрішньому аналізі багато фірм застосовують систему коефіцієнтів та стандартів, спираючись на яку вони приймають управлінські рішення, що стосуються діяльності компаній, її доходів та очікувань акціонерів. Фірма "Дюпон" була однією з перших, що пішли таким шляхом — це було практично сто років тому. Ще тоді компанія опублікувала графік, котрий показував результати та взаємозв'язок рішень у цих галузях, побудувавши, таким чином, першу модель своєї комерційної діяльності [3].

На сьогоднішній день в сучасній теорії та практиці оцінки фінансової стійкості підприємств відомо понад двісті відносних аналітичних показників, які можна розраховувати на основі фінансової звітності. Але фінансовий аналітик не повинен намагатися розраховувати все, що можливо. Досвід показує, що декілька правильно вибраних коефіцієнтів містять потрібну інформацію. Користь кожного конкретного коефіцієнта суворо визначена метою аналізу, тому спочатку необхідно з'ясувати, з погляду якого користувача він виконується, його мету та регламентовані або рекомендовані кількісні значення показників.

Показники оцінки фінансової стійкості підприємства для вивчення об'єднуються в групи. У зв'язку з цим в останні роки в літературі опубліковано ряд методик вітчизняних та зарубіжних науковців, у яких представлені різні погляди щодо цього питання.

Проаналізувавши існуючі методики, можна зробити висновок, що майже всі вони мають декілька недоліків. Перший недолік — відсутність або недостатнє обґрунтування межових значень більшості з розглянутих показників. Динаміка росту показника сама по собі ні про що не говорить, бо відсутня єдина база порівняння. Так, можна зробити висновок, що стан підприємства покращується, однак кількісної характеристики він не дає. У зв'язку з цим будь-які рекомендації з підвищення фінансової стійкості підприємства не мають аргументації і можуть бути вироблені тільки за допомогою експертних оцінок. Порівняння ж показників підприємства, що розглядається з іншим підприємством, передбачає знаходження еталону. Другий недолік — те, що більшість методик

схильні до використання термінології та показників, прийнятих в зарубіжних фірмах. Таке прагнення цілком природно при формуванні нових економічних відносин. Однак тут слід враховувати, що просте копіювання інформаційної бази може призвести до значного перекручення вихідних даних, так як вітчизняна звітність і та, яка прийнята в міжнародній практиці, — мають суттєву різницю. І третій недолік — багато методик розглядають або не всі сторони діяльності підприємства, або припускають детальний розгляд окремих її моментів. У першому випадку дається неповна картина фінансового стану підприємства, в другому виникає потреба в проведенні значної кількості розрахунків, і, відповідно, потрібна більш детальна інформація, що не завжди прийнятно.

Наявність великої кількості методик передбачає і широкий спектр показників, які використовуються для оцінки фінансової стійкості підприємства. Іноді вони, по суті, мало відрізняються один від одного й значною мірою дублюють інформацію або передбачають поглиблене вивчення якої-небудь вузької сфери діяльності підприємства. Слід враховувати, що на процес формування системи показників великий вплив здійснює досвід країн з розвинутим ринком. Відомо, що в різних країнах одні й ті ж самі показники іноді мають різні назви, і, крім того, існують відмінності в назвах більшості показників із-за особливостей перекладу.

Також, на думку автора, існуючі методології оцінки фінансових результатів, розроблені в попередні роки, при можливості та доцільності використання деяких окремих їх моментів не підходять для головної мети оцінки фінансової стійкості підприємства. Досить сказати, що суттєвим недоліком такої оцінки є те, що в процесі аналізу можна виявити, чи виконані планові показники, але не можна оцінити способи досягнення заданого стану, що, звісно, є вирішальним при аналізі фінансової стійкості.

Так, відмінності в методичних підходах і наявність великої кількості показників призводять до певних труднощів та розбіжностей при намаганнях встановити фінансові позиції підприємства. Розрахунки носять суб'єктивний характер, що призводить до відповідних диспропорцій у формуванні активів підприємства та їх джерел. Це залишає певний відбиток на характері відносин підприємства з різними фінансовими інститутами, що, в свою чергу, відображається на процесі виробництва. Нестача власних активів, а також відсутність кредитів примушує багато підприємств зменшувати обсяги випуску продукції, що впливає на ринкову кон'юнктуру і в цілому — на економіку країни [4].

Враховуючи викладене, автор пропонує сформулювати вимоги, яким повинна відповідати система фінансових коефіцієнтів з точки зору ефективності оцінки фінансової стійкості підприємства:

1. Фінансові коефіцієнти повинні бути максимально інформативними і давати цілісну картину фінансової стійкості підприємства.

2. В економічному змісті фінансові коефіцієнти повинні мати однакову спрямованість (зростання коефіцієнта означає покращення фінансового стану).

3. Для всіх фінансових коефіцієнтів повинні бути вказані нормативи мінімально задовільного рівня або діапазону змін.

4. Фінансові коефіцієнти повинні розраховуватися тільки за даними публічної бухгалтерської звітності підприємств.

5. Фінансові коефіцієнти повинні давати можливість проводити рейтингову оцінку підприємства як в просторі (порівняно з іншими підприємствами), так і в часі (за ряд періодів) [5].

Таким чином, на сьогоднішній день постає важливе питання про розробку такої методики оцінки, яка б давала чітке уявлення про існуючий фінансовий стан підприємства, середовище, в якому воно функціонує, вимагала мінімум загальнодоступної інформації, висвітлювала б усі сторони діяльності підприємства і могла б бути основою для виробітку рекомендацій щодо прийняття заходів для подальшого підвищення його фінансової стійкості.

Література: 1. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 768 с. 2. Петриченко Л. Ю. Критерії стійкості комерційного банку // *Фінанси України*. — 2000. — №7. — С. 128 – 135. 3. Хельферт Э. Техника финансового анализа. — М.: Аудит, 1996. — 664 с. 4. Чупис А. В. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование) / А. В. Чупис, А. М. Царенко, О. Л. Кашенко, С. Н. Закоморный, В. А. Борисова. — Сумы: Сумской государственной университет, Университетская книга, 1998. 5. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. — М.: ИНФРА-М, 1995. — 172 с.

*Стаття надійшла до редакції
27.07.2004 р.*

УДК 631.16:336.2:631.145 **Худавердієва В. А.**

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

The essence of tax policy as an inalienable constituent of recovery the recession is examined. The objective necessity of carrying out tax reform aimed at optimizing the tax payments of enterprises and increasing the profitability is motivated. Basic measures for the improvement of taxation of agricultural commodity producers are detesmined.

Сільськогосподарське виробництво — одна з найважливіших галузей народного господарства. І ця га-

лузь, незважаючи на незначне зростання виробництва, знаходиться у кризовому стані. Кризовий стан аграрного сектору України, крім багатьох інших причин, зумовлений ще й непристосованою до особливостей АПК податковою системою.

Актуальність цієї теми пов'язана з не вирішеністю окремих теоретичних, методологічних та практичних питань аналізу податкових відносин — передумови створення ефективної системи оподаткування. Діюча система оподаткування стримує розвиток вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції, оскільки вона має фіскальну спрямованість, що зумовило високий податковий тиск і постійне адміністративне втручання податкових органів у господарську діяльність суб'єктів підприємництва.

Такий стан вимагає перегляду існуючих податкових принципів, обґрунтування оптимального податкового рівня, прийнятого для всіх учасників податкового процесу.

Вагомий внесок в дослідження питань теорії та практики функціонування ефективного механізму податкового регулювання економіки зробили як зарубіжні вчені-економісти (Ф. Бекон, С. Брю, Т. Гоббс, Д. Кейнс, Ф. Кене, А. Лаффер, К. Маркс, Д. Рікардо, А. Сміт), так і вітчизняні (В. В. Буряковський, О. Д. Василик, М. П. Кучерявенко, І. Ф. Родіонова, В. М. Федосов та інші вчені).

Однак, незважаючи на чисельні наукові розробки, проблема удосконалення системи оподаткування сільськогосподарських підприємств не отримала системного розв'язання, а тому й надалі залишається актуальною, продовжує залишатися предметом дослідження.

Провідною і визначальною метою даної статті є те, що нинішня економічна ситуація в Україні потребує висвітлення ролі діючої в умовах ринкових відносин податкової системи, та її впливу (позитивного або негативного) на діяльність сільськогосподарських товаровиробників. Непослідовність і некомплексність ринкових реформ в Україні разом з об'єктивними чинниками зумовили негативні наслідки, а саме: значне скорочення обсягів виробництва та зниження життєвого рівня населення. Тому, ми вважаємо, необхідним приділити увагу проблемі визначення і впровадження в життя ефективної системи оподаткування.

Основна причина важкого фінансового стану аграрного сектору економіки полягає не у високих податкових платежах, а у великих витратах сільського господарства внаслідок диспаритету цін. Навіть повна відміна податків і відрахувань у позабюджетні фонди не компенсує збитків від диспаритету цін.

Необхідна жорстка державна дисципліна цін, яка дозволить кожній галузі одержати відповідну частку в доходах і залишити аграрному виробництву необхідні фінансові ресурси для його розвитку. Без виведення з кризового стану сільського господар-